

Verslag expertmeeting 4 november 2016 Oude dierenpark in Emmen

Herinnering en toekomst

Verslag expertmeeting oude dierenpark Emmen

Een nieuwe toekomst voor het oude dierenpark

De poorten van het Dierenpark Emmen sloten definitief op 31 december 2015. Voor de plek waar miljoenen mensen en duizenden dieren zich tachtig jaar lang aan elkaar vergaapt hebben, breekt een nieuwe fase aan. Gemeentebestuur en bewoners hebben de wens uitgesproken dat het terrein voor iedereen toegankelijk blijft en zijn groene karakter behoudt.

Voorjaar 2016 heeft de gemeenteraad een ontwikkelkader vastgesteld om in het park initiatieven op het gebied van cultuur, wonen en werken de ruimte te geven. Deze visie past mooi in de ontwikkeling die het terrein al die eeuwen heeft doorgemaakt, naar een plek van ontmoeting, van vernieuwing, van en voor iedereen.

Als vervolgstap werkt de gemeente Emmen aan een kwaliteitsdocument dat de randvoorwaarden biedt voor zowel de gewenste beeldkwaliteit als een duurzame ontwikkeling van het voormalige dierenparkterrein. Het moet de samenhang borgen tussen de vormgeving van de gebouwen en de inrichting van de openbare ruimte, met respect voor het historisch erfgoed in dit plangebied.

Als deel van de route om te komen tot het kwaliteitsdocument heeft ArchitectuurPunt Drenthe, samen met het ErfgoedNetwerk Emmen, een expertmeeting georganiseerd. Doel was alle betrokken partijen en belanghebbenden te inspireren en te informeren over de aspecten die aan de orde komen in het kwaliteitsdocument zoals beeldkwaliteit, erfgoed, duurzaamheid, biobased bouwen en het werken aan een klimaat-adaptieve stad.

Herinnering en toekomst

Verslag expertmeeting oude dierenpark Emmen

Programma

- 10.00 Welkom door ArchitectuurPunt Drenthe
- 10.10 Interview dagvoorzitter Tess Broekmans met Jisse Otter, wethouder
- 10.25 Film: de cultuurhistorische waarde van de plek
- 10.40 Eric Luiten, TU Delft - cultuurhistorie en landschap
- 11.10 Frans Soeterbroek, de Ruimtemaker - sociaal duurzaam
- 11.40 Gesprek met de zaal over dit thema
- 12.15 Presentatie geselecteerde architectenbureaus voor het kwaliteitsdocument

Lunch

- 13.30 Jeroen Buitenweg en Jeroen Rieker, Waterschap Vechtstromen - de klimaatactieve stad
- 14.00 Hiltrud Pötz, Atelier Groenblauw - duurzaam groen
- 14.30 Patrick Schreven, ORGA bouw - biobased bouwen

Theepauze

- 15.30 Gesprek en reflectie op de dag met de zaal en sprekers
- 16.30 Afsluitende borrel in Wildlands

Herinnering en toekomst

Verslag expertmeeting oude dierenpark Emmen

De geschiedenis van het terrein is vereeuwigd in een film die samen met een korte brochure over het dierenpark te bekijken is op architectuurpuntdrenthe.nl.

De film is gemaakt door Co Patist en Van der Glas Videoproducties i.s.m. Jan Oosting

Jan Oosting

Herinnering

Het dierenparkterrein kent een duizendjarige geschiedenis die zich in drie bedrijven afspeelt.

Bisschoppelijke hof

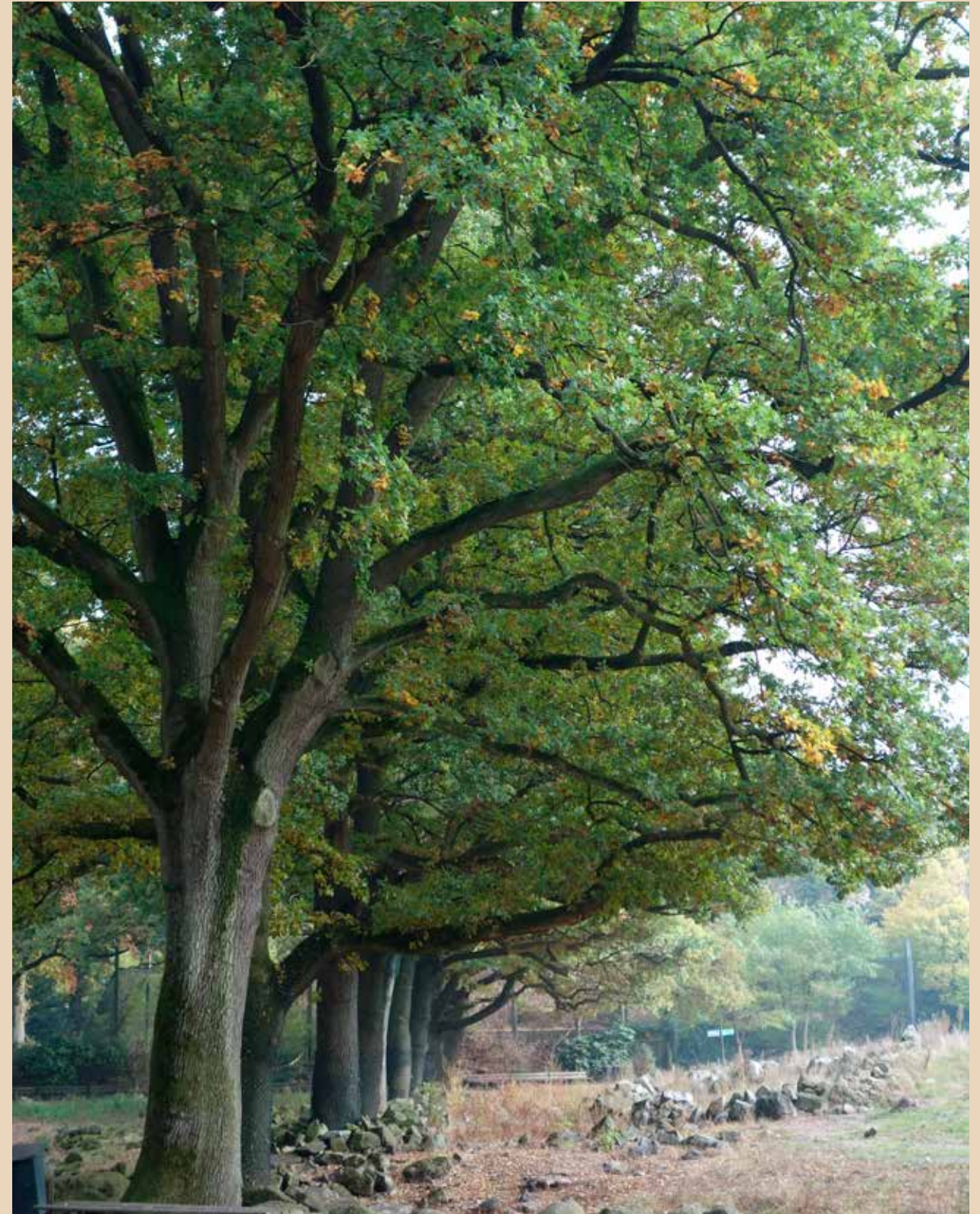
Emmen kreeg midden 9^e eeuw een eigen kerk, die met het omliggende land later in bezit kwam van de bisschop van Utrecht. Het terrein van het oude dierenpark hoorde hier waarschijnlijk bij. Op oude kaarten is een grachtenstelsel te zien – in de volksmond de visvijvers van de bisschop genoemd, nu het olifantenverblijf – waar een grote voorraadschuur zal hebben gestaan.

Landgoed

Eind 16^e eeuw ging ons land over naar het protestantse geloof. Via een omweg kwam het bisschoppelijk terrein in handen van een aanzienlijke Emmense familie die het als landgoed inrichtte. Zij legden aan de achterkant van hun herenhuis een monumentale bomenlaan aan van 350 meter die nog steeds zichtbaar is in het park.

Dierenpark

In 1935 opende het Noorder Dierenpark zijn deuren. De familie Oosting had door koop en vererving een deel van het landgoed verkregen, dat zoon Willem in een dierenpark transformeerde. Later verwierf de hij de rest van het terrein. Het dierenpark was lang de grootste attractie van het Noorden. Toen de bezoekersaantallen later terugliepen, is de diertuin naar een nieuwe locatie verhuisd onder de naam Wildlands. De poorten van het dierenpark sloten definitief op oudjaar 2015.

Herinnering en toekomst

Verslag expertmeeting oude dierenpark Emmen

Tess Broekmans - Urhahn
stedenbouw & strategie

Jisse Otter - wethouder
gemeente Emmen

Ambitie voor Emmen

De gemeente Emmen heeft drie architectenbureaus geselecteerd om hun visie te geven op de te realiseren kwaliteit (vormgeving, duurzaamheid) in het dierenparkterrein. Deze visies worden begin 2017 aan de bevolking getoond. Op basis van deze visies en de reacties van bewoners kiest een beoordelingscommissie het bureau dat het kwaliteitsdocument gaat opstellen.

Het kwaliteitsdocument gaat over de randvoorwaarden voor de inrichting van het park. Voor de invulling zelf doet de gemeente een beroep op de inventiviteit van ondernemers, bewoners en andere initiatiefnemers. Er komt veel ruimte voor lokale initiatieven, ook tijdelijke, want flexplekken behoren zeker tot de mogelijkheden.

De ambitie is om het hele park tot een creatief kwartier te transformeren. Er moet reuring zijn, altijd wat te doen, te zien en te beleven. De wethouder noemt het een doe-park. Bij de ingangen hangen borden met de activiteiten die er plaatsvinden en bezoekers kunnen zoveel mogelijk overal binnenlopen.

In het begin 2016 vastgestelde ontwikkelkader staat dat het centrale deel van het park een culturele invulling krijgt met daaromheen ontwikkelgebieden voor andere functies en activiteiten. De gemeente blijft de ruimtes en gebouwen beheren maar laat de invulling zoveel mogelijk aan de samenleving. Doel is een bruisend mensenpark dat net zo'n grote trekker is voor Emmen als de nieuwe dierentuin, met en door de eigen bewoners.

Herinnering en toekomst

Verslag expertmeeting
oude dierenpark Emmen

Eric Luiten - landschaps-architect BNT, voormalig hoogleraar Erfgoed en Ruimtelijk Ontwerp

Ontwerpen met geschiedenis

In zijn betoog vraagt Eric Luiten zich af wat 'ontwerpers uitvreten met ons verleden'. Met enkele voorbeelden van nieuwe kastelen en natuurontwikkeling benoemt hij drie benaderingen hoe om te gaan met erfgoed en geschiedenis in ruimtelijke ontwerp en gebiedsontwikkeling.

1. De materiele benadering

De essentie van deze benadering is het object, de structuur of het patroon die zichtbaar, aanraakbaar en herkenbaar dienen te blijven. In deze benadering gaat het vooral om reconstructie en restauratie: terugbrengen en laten zien wat er was of deels nog is. Deze benadering staat dichtbij de traditionele monumentenzorg.

2. De morfologische benadering

Centraal staat de vorm, omvang en stijl van het erfgoed die terugkomen in het nieuwe ontwerp. In deze benadering gaat het vooral om een abstractie van het verleden, een ontwerpen in de stijl van en verwijzen naar. De vormtaal en stijleigenschappen van het verleden blijven herkenbaar.

3. De semantische benadering

In deze benadering staat de betekenis van een plek of gebied voorop. Het gaat om een interpretatie van het verleden, die de ontwerper in zijn eigen taal en verhaal laat zien. Hij voegt nieuwe kwaliteiten toe die voortborduren op een bestaand doel, belang of betekenis.

Iedere benadering heeft zijn eigen merites. Vaak komen ze in combinatie voor bij ontwerp en inrichting van een gebied. De meest bruikbare mix voor het dierenpark komt uit een gesprek met alle betrokkenen in het voortraject.

Herinnering en toekomst

Verslag expertmeeting oude dierenpark Emmen

Frans Soeterbroek - bureau De Ruimtemaker

Zie ook:
<http://deruimtemaker.nl/2016/11/18/waar-draait-het-om-bij-maatschappelijke-gebiedsontwikkeling/>.

Gebiedsontwikkeling als maatschappelijk proces

Frans Soeterbroek schetst de voordelen van maatschappelijke gebiedsontwikkeling. Het is een manier om maatschappelijke doelen te realiseren door de omgeving erbij te betrekken. Hij ziet in bijna elk gebied of wijk een groot reservoir aan kennis, intelligentie en betrokkenheid en zoekt naar wegen om deze collectieve intelligentie te benutten.

Tips voor de ontwikkeling van het dierenpark:

- Laat de tijd zijn werk doen en weersta de verleiding om al te snel een eindbeeld te dicteren. Geef ruimte om dingen anders te laten lopen.
- Succes is een optelsom van kleine details; zoek zeven speldenprikken om het gebiedsproces op gang te brengen, zeven snel te realiseren acties in het dierenpark die een dynamiek op gang brengen.
- Denk lokaal, vanuit de eigen identiteit. Want juist een verhaal uit en met de wijk is onderscheidend, zeker ten opzichte van een van bovenaf opgelegd concept. Een levend en schurend verhaal brengt spanning mee en maakt het gebied aantrekkelijk. Het laat rondzingen dat dit een bijzondere plek is.
- Maak het proces in het gebied zelf zichtbaar. Bijvoorbeeld met een gebiedsatelier dat een enorme dynamiek geeft omdat in het gebied zelf wordt gewerkt.

Op deze manier is het mogelijk om het potentieel in het gebied te mobiliseren en benutten. Zo'n samenspel tussen gemeente en initiatiefnemers zorgt niet alleen voor een goed proces maar is ook een impuls voor een vergroot sociaal kapitaal in de omgeving.

Herinnering en toekomst

Verslag expertmeeting oude dierenpark Emmen

Jeroen Buitenweg en
Jeroen Riekert -
Waterschap Vechtstromen

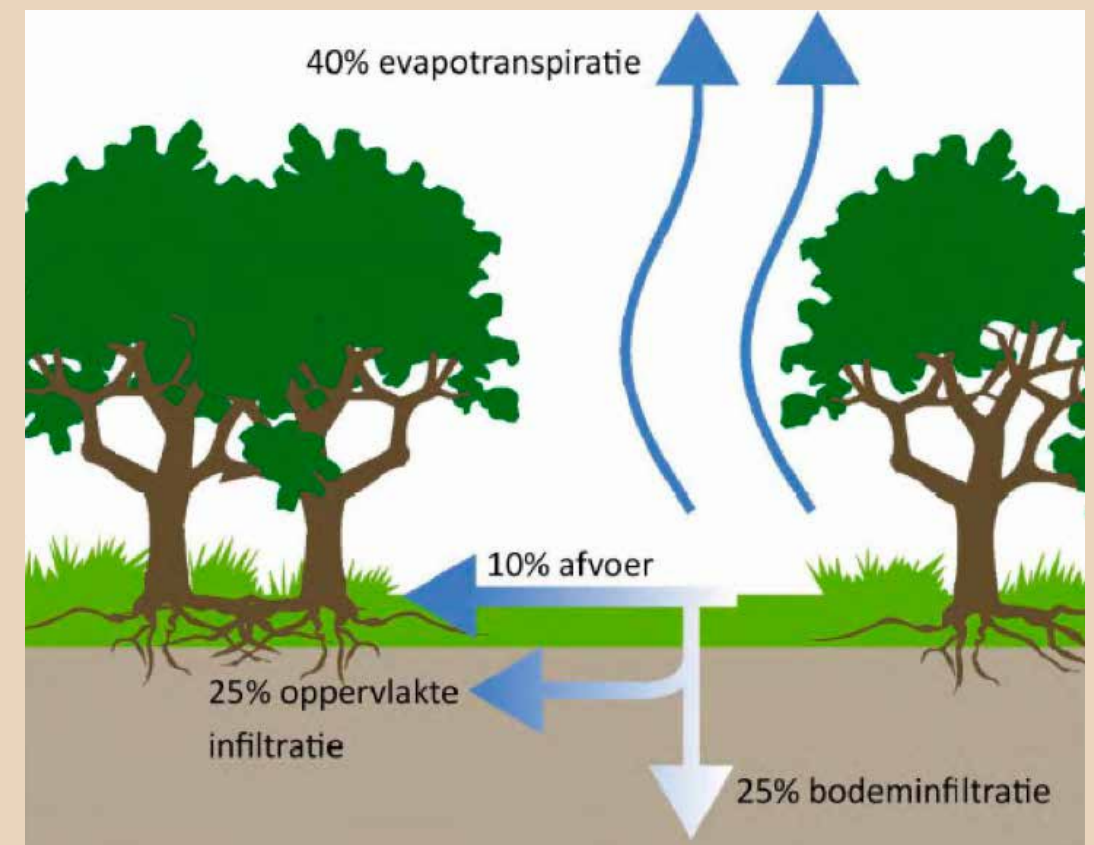
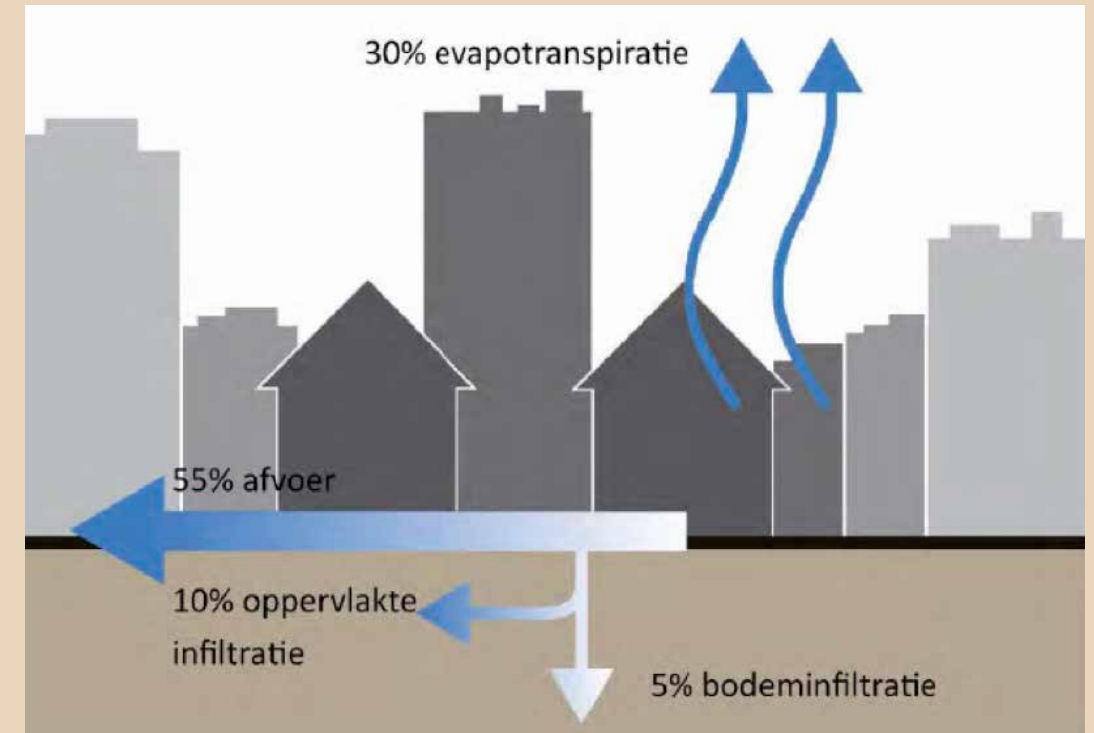
Klimaatactieve stad

De heren Riekert en Buitenweg houden een pleidooi voor een klimaatactieve stad. Dit is een stad die is voorbereid op een toekomst met meer regenval zodat water langer moet worden vastgehouden en gedoseerd afgevoerd. De nieuwe invulling van het dierenpark maakt het mogelijk een begin te maken met deze ambitie in Emmen.

Het terrein van het dierenpark ligt zeven meter lager dan het centrum van Emmen omdat het tussen twee uitlopers van de Hondsrug is aangelegd. Alleen de savanne steekt er bovenuit. Het water kan echter nauwelijks in de bodem wegzakken omdat er onder heel Emmen een harde keileemlaag ligt. Overtollig water moet over de oppervlakte wegstromen.

Vanwege de lagere ligging en het open karakter is het dierenpark bij uitstek geschikt als waterberging in tijden van hevige regenval. Het waterschap doet daarom een beroep op ontwikkelaars en ontwerpers om de bergingscapaciteit van het park aanmerkelijk te vergroten. Dit kan in de eerste plaats door onder gebouwen die worden afgebroken of aangepast extra waterberging aan te brengen. Voorts kunnen in het park laagten of bakken worden aangelegd die een functie hebben voor de landschappelijke inrichting maar zich in noodgeval kunnen vullen met water. Zo biedt het dierenpark de mogelijkheid overtollig water lokaal te bergen om het daarna langzaam af te voeren buiten de stad.

Op deze manier kan de ontwikkeling van het terrein van het dierenpark als voorloper dienen voor Emmen als klimaatactieve stad.

Herinnering en toekomst

Verslag expertmeeting
oude dierenpark Emmen

Hiltrud Pötz -
Atelier Groenblauw

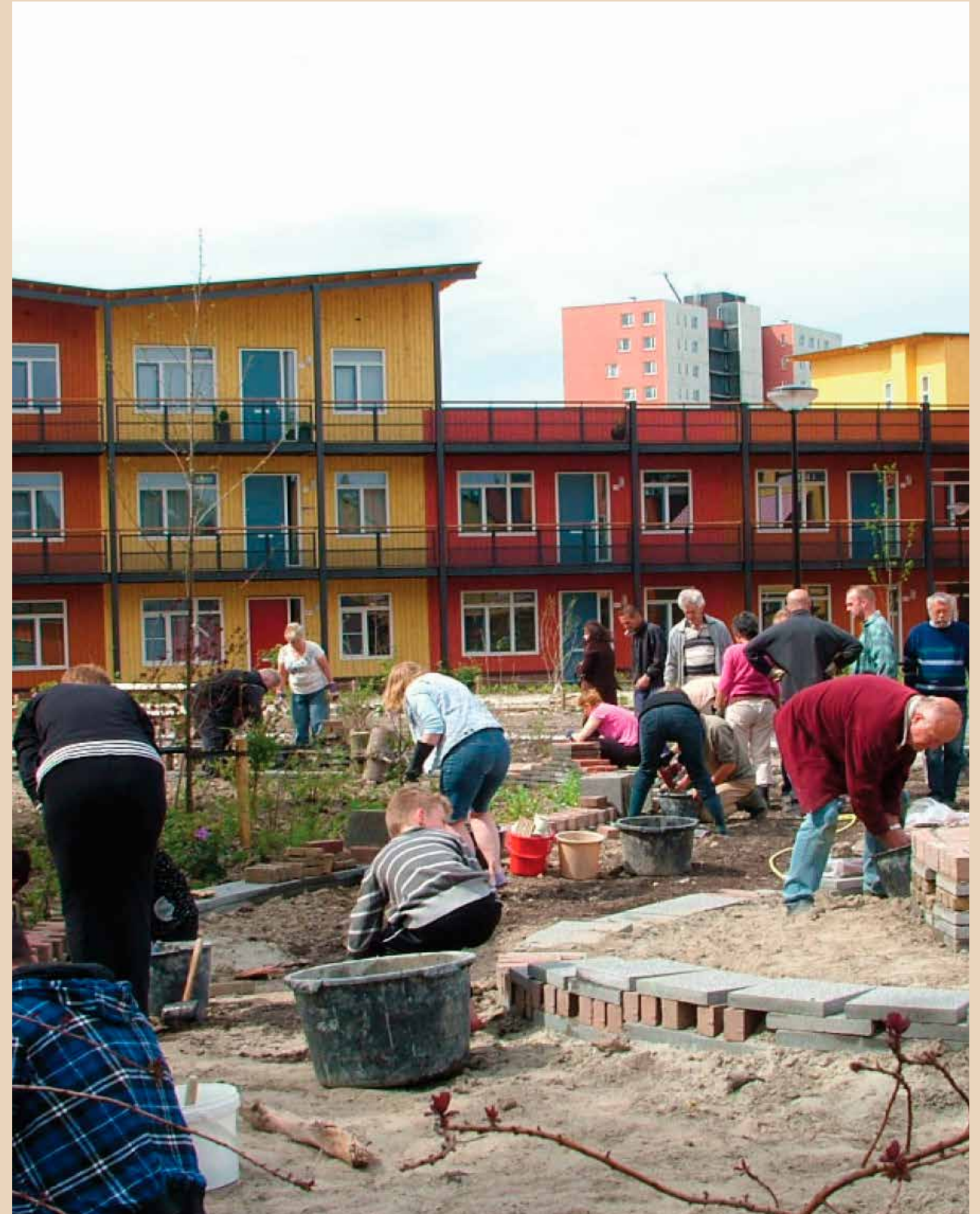
Inspiratie voor groenblauwe netwerken

Hiltrud Pötz ziet een toekomst waar de weersextremen toenemen. Naar verwachting is het klimaat in 2050 bij ons gelijk als nu in Bordeaux. In plaats van warmte vasthouden, bouwen we dan huizen om het buiten te houden. Dit betekent dat we de stad moeten inrichten om meer water te verwerken, geïntegreerd met veel groen dat verkoelend werkt.

Als we in onze omgeving meer rekening houden met natuur, klimaat, bodem en de lokale eigenaardigheden wordt de stad meer gevarieerd, duurzaam, veerkrachtig, sociaal en concurrerend.

Dertien maatregelen die daarbij helpen:

1. Groenblauwe structuren in beleid versterken en in andere domeinen verankeren.
2. Handleiding inrichting openbare ruimte richten op vergroening en klimaatbestendig.
3. Vergroening en klimaatbestendig inrichten is onderdeel van de realisatie en herinrichting van verkeersstructuren.
4. Realiseren van een 'eetbare stad' met stadsboerderijen en -moestuinen.
5. Realiseren van natuurlijke speelplekken met veel water en groen.
6. Parkeerplaatsen uitrusten met zonnecollectoren en vergroenen, bijvoorbeeld met halfverharding.
7. Mogelijkheden scheppen voor duurzame energieopwekking.
8. Aandacht voor biodiversiteit bij inrichtingsopgaven.
9. Een landschap scheppen waar mensen zich kunnen bewegen en sporten.
10. Een tijdelijke invulling met bijvoorbeeld 'tiny houses'.
11. Participatie: groenactiviteiten met en door bewoners.
12. Groene daken en gevels
13. Zorgen voor waterberging in een wijk of gebied en verminderen van verharding.

Herinnering en toekomst

Verslag expertmeeting
oude dierenpark Emmen

Patrick Schreven - ORGA
bouw, voorzitter stichting
Ecobouw Nederland

Plezierig bouwen, gezond en comfortabel leven

Patrick Schreven legt uit dat bouwen met natuurlijke materialen – vooral hout - bijdraagt aan gezond wonen en leven. Zo ademen natuurlijke materialen beter zodat wanden van hout zorgen dat de temperatuur en het vochtverloop in een gebouw constant zijn. Ook zorgt hout voor een betere akoestiek en een prettiger geur in huis. Naast hout kan stro, hennep en vlas gebruikt worden, bijvoorbeeld als isolatiemateriaal. Ook is hergebruik makkelijker door te werken met natuurlijke materialen.

Aan het werken met natuurlijke materialen kleven ook vooroordelen zoals snellere rot en slechtere brandveiligheid. Gebouwd volgens de juiste voorschriften kwijnt een houten constructie echter niet sneller weg. Ook is de brandveiligheid beter dan bij beton of staal dat snel heet wordt en dan instort.

Biobased bouwen moet geïntegreerd zijn in de hele bouwketen om succesvol te zijn. Zijn ervaring is dat werken met geprefabriceerde materialen het meest duurzaam is. Gemaakt op een centrale plek, geeft het minder afval, er is meer hergebruik mogelijk en de transportkosten zijn lager.

Deze manier van bouwen is nog volop in ontwikkeling. Zo kennen we al biocomposiete bruggen die wandelaars kunnen dragen maar nog geen voertuigen. Hij pleit ervoor om van het voormalige dierenpark een testomgeving te maken, een 'living lab' voor biobased bouwen. Met het lef om regels en voorschriften opzij te leggen om het bouwen met natuurlijke materialen een stap verder te brengen.

Herinnering en toekomst

Verslag expertmeeting
oude dierenpark Emmen

Tess Broekmans,
dagvoorzitter, met publiek

Naar een mensenpark

Biobased bouwen

Voor de gemeente is bouwen met natuurlijke grondstoffen een belangrijk onderdeel. Architecten krijgen de ruimte voor verschillende soorten oplossingen om beeldkwaliteit met duurzame thema's, waaronder gezondheid en hergebruik, te verbinden. Het ideale kader laat een combinatie zien van al deze elementen.

Doelgroepen

Veel deelnemers zien de invulling van het terrein als een mooie kans om meer jongeren naar het centrum te trekken. Thema's van de expertmeeting als duurzaamheid en beeldkwaliteit kunnen daar een grote rol bij spelen. Ook een culturele invulling helpt om Emmen weer 'hip' te maken. Tegelijkertijd telt het centrum juist veel ouderen waarvoor het dierenpark bij uitstek een ontmoetingsplek kan zijn. Voor hen is de cultuurhistorie van het park, zoals wandelen over de eeuwenoude oprijlaan, een belangrijke trekker.

Trots

Uit alle bijdragen klinkt de oproep dat de nieuwe plek een gevoel van trots moet oproepen. Zoals Wildlands en het net gerealiseerde Raadhuisplein dat ook al doen. Emmenaren moeten zich op de borst kunnen kloppen omdat het park bijdraagt aan een positieve uitstraling van de stad, nationaal en internationaal. Bij volgende congressen wordt het oude dierenparkterrein voortaan genoemd als sprekend voorbeeld van een nieuw ontwikkeld stadspark.

Tenslotte, de oude dierentuin moet een park van de bewoners blijven, van en voor alle Emmenaren.

Herinnering en toekomst

Verslag expertmeeting oude dierenpark Emmen

Spreekers expertmeeting

Eric Luiten (voormalig hoogleraar Erfgoed en Ruimtelijk Ontwerp TUD en voormalig rijksadviseur voor Landschap en Water) bespreekt verschillende manieren om met erfgoed om te gaan en opent zo een aantal perspectieven op de wijze waarop de geschiedenis van Dierenpark Emmen de herontwikkeling kan inspireren.

Frans Soeterbroek houdt van maatschappelijke, bestuurlijke en organisatievraagstukken waar de oplossing niet voor het oprapen ligt. Met scherpzinnigheid, optimisme en nuchterheid weet hij de essentie te pakken in werelden waar alles complex lijkt. Hij is opgeleid als socioloog en organisatieadviseur en werkt sinds 2004 met zijn bureau de Ruimtemaker als procesmanager, onderzoeker, onafhankelijk voorzitter en strategisch adviseur aan onder meer stads- en gebiedsontwikkeling, wijkaanpak, lokale democratie vernieuwing, controverses over ruimtegebruik en transitiestrategieën.

Jeroen Buitenweg en **Jeroen Riekert** (beleidsadviseur waterketen en project-leider watersysteem bij waterschap Vechtstromen) zijn betrokken bij het thema klimaatactieve stad van het waterschap. Rondom het effect van de klimaatverandering in de stedelijke omgeving zoeken zij naar combinaties van maatregelen waarbij verschillende functies worden gestapeld. Enerzijds naar maatregelen waarbij we ons aanpassen aan de effecten van klimaatverandering (zoals ruimte voor water). Anderzijds proberen zij een bijdrage te leveren aan het voorkomen van klimaatverandering (zoals minder energieverbruik of meer groen).

Hiltrud Pötz is een bevlogen pionier en creatieve deskundige op het terrein van duurzame, klimaat- en toekomstbestendige architectuur en stedenbouw. Vanuit haar overtuiging dat een integrale samenwerking met alle betrokkenen en disciplines leidt tot de beste resultaten en tot het meest inspirerende proces worden zij door ministeries, provincies, waterschappen, gemeenten, bedrijven en particulieren ingezet als gangmaker bij stedenbouwkundige projecten.

Patrick Schreven (eigenaar van ORGA bouw en voorzitter van Stichting Ecobouw Nederland) is een voorloper op het gebied van biobased bouwen. Hij wil het toepassen van natuurlijke bouwmaterialen en -concepten bevorderen door in alle geledingen van de bouw contacten te leggen en kennis te delen. Hij vindt het belangrijk dat iedereen in een mooi én gezond gebouw kan leven. Zijn bedrijf realiseert duurzame, biobased projecten in heel Nederland.

Colofon

Dit is een uitgave van

Mogelijk gemaakt door

Met dank aan

Wytse Bouma, Sis Hoek-Beugeling,
Jan Hulsege, Jacqueline Muffels,
Jan Oosting, Co Patist,
Sophie Room-Schäfer, Jan Vrielink

Tekst

Olav Reijers,
Het verhaal van de plek

Vormgeving

Pitch Assen

Afbeeldingen

Archief Jan Oosting
Urhahn stedenbouw & strategie

© 2016

